

УДК 159.9:316.35:323.21

DOI <https://doi.org/10.33120/popp-Vol16-Year2024-167>

Палагнюк Ольга Василівна

кандидат психологічних наук,

старший науковий співробітник

відділу психології політико-правових відносин,

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України,

м. Київ, Україна,

<https://orcid.org/0000-0002-1152-2133>

o.palahnyuk@chnu.edu.ua

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ДОВІРИ ДО ПОЛІТИЧНОЇ ВЛАДИ
У ГРУПАХ ГРОМАДЯН НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ
І ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ЗОВНІШНЬОЇ ВОЄННО-
ПОЛІТИЧНОЇ АГРЕСІЇ**

Актуальність дослідження полягає в необхідності емпіричного вивчення вертикальної інституційної довіри як компонента психологічного образу політичної влади в різних групах українців у контексті проблеми соціальної солідарності громадян.

Мета – представлення результатів емпіричного дослідження особливостей довіри до політичної влади в контексті проблеми соціальної солідарності громадян в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії.

Методологія і наукові підходи. В емпіричному дослідженні взяли участь 1128 респондентів віком 18-55 років і старше, які проживають у різних частинах України, а також у країнах Європи (Німеччині, Австрії, Італії); брали участь у громадських і волонтерських організаціях до і з початком війни, характеризуються різним “типом поведінки” в умовах війни та релігійною належністю. Емпірична верифікація концептуальних теоретичних положень здійснювалась із застосуванням батареї методів і методик, збирання емпіричного матеріалу за якими відбувалося за традиційною та онлайн-процедурами (за період другої половини 2022 – початку 2023 р.) з подальшою триангуляцією отримання даних.

Результати. З’ясовано, що всі групи респондентів проявляють найбільше довіри до таких інститутів, як “Президент України” і “Головнокомандувач ЗСУ”. Респонденти, які перебувають за кордоном, демонструють значно нижчий рівень довіри до більшості інститутів, зокрема до Уряду, Верховної Ради і політичних партій України. Серед тих, хто виїхав за кордон і не планує повертатися, довіра є однією з найнижчих. Судова система України і місцеві органи влади отримують значно менший рівень довіри, особливо серед респондентів за кордоном, що не планують повернення.

Перспективи дослідження полягають у подальшому вивченні динаміки

рівня довіри до інституцій владної вертикалі та особливостей психологічного образу політичної влади загалом в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії, а також у з'ясуванні впливу психологічного образу політичної влади на соціальну солідарність громадян; визначенні шляхів підвищення рівня довіри до державних інститутів.

Ключові слова: соціальна солідарність громадян; психологічний образ політичної влади; вертикальна інституційна довіра; громадяни з різним типом поведінки в умовах війни.

Olha V. Palahnyuk

Candidate in Psychological Sciences,
Senior Research Fellow at the Department
of Psychology of Political and Legal Relations,
Institute of Social and Political Psychology,
National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine, 04070,
<https://orcid.org/0000-0002-1152-2133>
o.palahnyuk@chnu.edu.ua

PECULIARITIES OF TRUST IN POLITICAL AUTHORITIES IN GROUPS OF CITIZENS IN UKRAINE AND ABROAD IN THE CONTEXT OF EXTERNAL MILITARY AND POLITICAL AGGRESSION

The **relevance** of the study lies in the need for an empirical study of vertical institutional trust as a component of the psychological image of political power in different groups of Ukrainians in the context of the problem of social solidarity of citizens.

The **purpose** is to present the results of an empirical study of the peculiarities of trust in political authorities in the context of the problem of social solidarity of citizens in the context of external military and political aggression.

Methodology and scientific approaches. The empirical study involved 1128 respondents aged 18-55 years and older, living in different parts of Ukraine, as well as in European countries (Germany, Austria, Italy); they participated in public and volunteer organisations before and after the war, and are characterised by different 'types of behaviour' in war conditions and religious affiliation. The empirical verification of the conceptual theoretical positions was implemented using a battery of methods and techniques, the collection of empirical material on which took place in traditional and online procedures (for the period of the second half of 2022 - early 2023) with further triangulation of the data obtained.

Results. It is established that all groups of respondents usually show the greatest trust in such institutions as the 'President of Ukraine' and the 'Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine'. Respondents who are abroad demonstrate a much lower level of trust in most institutions, including the Government, Verkhovna

Rada and Political parties of Ukraine. Among those who have travelled abroad and do not plan to return, trust is among the lowest. The judicial system of Ukraine and local authorities receive a much lower level of trust, especially among respondents abroad who do not plan to return. Respondents who are abroad and do not plan to return to Ukraine demonstrate significant trust in civil society organisations.

Prospects for further research are to study the dynamics of the level of trust in the institutions of the power vertical and the peculiarities of the psychological image of political power in general in the context of external military and political aggression, as well as to find out the impact of the psychological image of political power on the social solidarity of citizens; to identify ways to increase the level of trust in state institutions.

Keywords: social solidarity of citizens; psychological image of political power, vertical institutional trust, citizens with different types of behaviour in war.

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення соціальної солідарності громадян та її взаємозв'язків з політичними і психологічними процесами набуває особливого значення в умовах суспільних змін, спричинених зовнішньою воєнно-політичною агресією (російсько-українською війною). Солідарність, як фундамент стабільності та єдності суспільства, відображає його ціннісні пріоритети, рівень довіри до інституцій і здатність різних соціальних груп до співпраці. Водночас війна посилює соціальні суперечності, породжує нові виклики в сприйнятті справедливості, взаємодії з іншими соціальними групами та формуванні ставлення до влади. Перед психологічною наукою постає завдання дослідження соціальної солідарності як на рівні українського суспільства, так і в геополітичному контексті для розроблення чіткої теорії, здатної пояснити психологічні механізми, чинники та особливості реалізації СС (соціальної солідарності). Це сприятиме більш глибокому розумінню психологічних аспектів соціальних і політичних процесів, які можуть мати як солідаризаційний, так і десолідаризаційний характер. Зокрема, важливим аспектом є стосунки між владою і громадянами, що формують психологічний образ політичної влади та впливають на соціальну солідарність.

Соціальна солідарність, як міждисциплінарне явище, є предметом уваги численних наукових напрямів, охоплюючи як історичні, так і сучасні контексти. Попри багатогранність її досліджень зберігаються не вирішені завдання у вивченні ролі політичної влади, її психологічного образу та рівня довіри до політичних інституцій у формуванні солідаризаційних процесів. Зокрема, необхідність поєднання історичних і сучасних підходів може допомогти заповнити прогалини в політико-психологічних дослідженнях (Domurath, 2013; Hilpold, 2015; Küçük,

2016). У науковому дискурсі аналізуються як горизонтальні, так і вертикальні відносини в суспільстві, зокрема роль політичної солідарності в соціальних змінах. Дослідники звертають увагу на те, що політична влада може сприяти або перешкоджати формуванню солідарності через свої функції: вирішення ключових проблем суспільства та створення цінностей, які відповідають потребам громадян (Ferrera, & Burelli, 2019; Trein, 2020).

Водночас соціальні виклики, як-от війна, часто посилюють ці процеси, створюючи умови для прояву солідарності. У цьому контексті цінним є дослідження соціальної солідарності Р. Жена, який розглядає поняття “солідарність знизу” як механізм колективного спротиву і суспільних трансформацій. Ця концепція підкреслює роль громадянського суспільства, яке часто функціонує незалежно від держави, демонструючи солідарність через самоорганізацію та соціальні ініціативи (Haslanger, 2017; Hayward, 2017; Zheng, 2018). Тому важливим контекстом для солідарності є контекст політичних спільнот, суспільств, держав, народів або національних держав. Іноді в них виділяють два види відносин: вертикальні і горизонтальні, які, відповідно, передбачають СС (Banting, & Kymlicka, 2017; Brunkhorst, 2005; Durkheim, 1947; Stjernø, 2005). Так, деякі науковці стверджують, що СС як процес соціальних змін передбачає змагання між владою і меншістю щодо значення спільної (вищого порядку) ідентичності з більшістю. Коли ідентичність перестає бути спільною з владою і стає спільною з меншістю, більшість кидає виклик владі на знак солідарності з меншістю (Subašić, Reynolds, & Turner, 2008).

Аналіз джерел свідчить, що в кожній країні роль політичних гравців залежить від багатьох чинників, які не можна ігнорувати. Основними чинниками впливу української влади на соціальну солідарність громадян можна вважати політику національної ідентичності, рівень довіри, інформаційні стратегії, а також готовність до діалогу, що знаходять відображення в політичних і соціальних відносинах. Ця проблема потребує ретельного аналізу владно-підвладних інтеракцій, їхніх механізмів і ціннісних засад, оскільки вона поки що слабо висвітлена в українському психологічному дискурсі. Тому важливо поступово розкривати психологічний вплив влади на соціальну солідарність, об'єднуючи теоретичні напрацювання з емпіричними дослідженнями.

У контексті соціальної солідарності ключовим є питання довіри до політичних інституцій. Як зазначає В. Васютинський, ефективність політичної влади базується не лише на її технологічних можливостях, а й на здатності створювати позитивний психологічний вплив на суспільство

(Васютинський, 2005). Довіра до влади формується через взаємодію з громадянами, які оцінюють її здатність вирішувати соціальні проблеми та створювати цінності. Політика національної ідентичності, рівень довіри до інституцій та інформаційна стратегія є основними складниками солідаризаційного впливу влади. Крім того, як засвідчує міждисциплінарний аналіз проблеми, варто в контексті дослідження СС в українському форматі зважати на динамічність проявів солідарності, спричинених саме війною. Одним із першочергових для вирішення є завдання вивчення впливу політичної влади на процеси солідаризації в суспільстві. На основі здійсненого теоретико-методологічного аналізу виявлено основні чинники такого впливу: (1) політика національної ідентичності як ключовий елемент солідарності (Wellens, 2005); (2) рівень довіри до інституцій, що впливає на стабільність вертикальних взаємин (Domurath, 2013); (3) інформаційна політика та її роль у створенні спільного бачення цінностей (Hilpold, 2025); (4) психологічна готовність до діалогу і полілогу між різними групами (спільнотами); (5) стратегії управління та комунікації в політико-психологічному контексті (Trein, 2020).

Соціальна солідарність значною мірою залежить від здатності влади формувати довіру, вирішувати проблеми та створювати цінності (транслювати їх, сприяти подальшому їх закріпленню), які відповідають потребам суспільства та узгоджуються з його соціокультурними й національно-історичними особливостями. Для забезпечення СС українського суспільства в умовах війни та повоєнного відновлення потрібні систематичні дослідження її динаміки, зокрема і психологічного впливу політичної влади на ці процеси (разом з розробленням шляхів і способів досягнення СС та її підтримання). З огляду на це кристалізується потреба в дослідженні (теоретичному й емпіричному) психологічного образу політичної влади як чинника соціальної солідарності та компонентів цього образу, серед яких вертикальна інституційна довіра є чи не основним.

Мета статті полягає в представленні результатів емпіричного дослідження особливостей довіри до політичної влади в контексті проблеми соціальної солідарності громадян в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії.

Виклад основного матеріалу дослідження. У межах теоретико-емпіричного дослідження проблеми соціальної солідарності громадян в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії одним із завдань було вивчення психологічного образу політичної влади. Для емпіричної верифікації концептуальних теоретичних положень ми застосували батарею методів і методик: Модифіковану анкету “Scale to Measure Social

Cohesion Using a Quantitative Data Collection Survey” (USAID Monitoring, Evaluation, and Learning Activity) для вивчення соціальної солідарності громадян; Опитувальник соціальної ідентичності О. В. Васькової, А. R. Graziani, S. Costarelli, R. M. Calla, A. Palmonari, M. Rubini, модифікований Коваленко О. Б.; Методику “Шкала емоційного відгуку” (Balanced Emotional Empathy Scale – BEES) А. Мехрабіана і Н. Епштейна; Методику вивчення відповідальності (авт. – М. А. Осташева); Опитувальник “Чутливість до справедливості”; Методику для вимірювання процедурної справедливості в політичній сфері (довга версія); Методику вивчення соціальних і політичних орієнтацій (Г. Айзенка); ВАЕ (для вивчення соціальних репрезентацій солідарності).

Емпіричне дослідження охоплювало кілька етапів, які в сукупності були спрямовані на емпіричне виявлення динамічних змін та психологічних особливостей соціальної солідарності українців в умовах повномасштабного вторгнення. На першому підетапі основного етапу дослідження було задіяно 1128 респондентів віком 18-55 років і старше, які проживають у різних частинах України, а також у країнах Європи (Німеччині, Австрії, Італії); брали участь у громадських і волонтерських організаціях до і з початком війни, характеризуються різним “типом поведінки” в умовах війни та релігійною належністю.

Репрезентативність вибірки забезпечувалася за рахунок: первинного великого обсягу з подальшою селекцією відповідно до змісту змінних; обсяги субвбірок, що вилучались із загальної сукупності, були непрогнозованими, коригувалися з огляду на потребу врахування проміжних змінних (вік, стать); за рахунок триангуляції даних, отриманих під час традиційної та онлайн-процедур отримання даних. Одним з результатів експлікації отриманих емпіричних даних та верифікації концептуальних положень було виявлення особливостей психологічного образу політичної влади, його компонентів зокрема та впливу на соціальну солідарність громадян в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії. Для цього як математико-статистичні інструменти було застосовано кореляційний, факторний та дисперсійний аналізи, а також методи описової статистики.

Представимо отримані результати щодо виявлення рівня вертикальної інституційної довіри (зокрема до різних інституцій владної вертикалі) як компоненти психологічного образу політичної влади в різних групах респондентів в Україні і за кордоном в умовах війни. Емпіричне дослідження на цьому етапі було спрямоване на з’ясування та опис рівня довіри до ключових інститутів політичної влади України з боку різних груп респондентів, що перебувають на території України або за кордоном в умовах зовнішньої воєнно-політичної агресії. Згідно з

логікою дослідження було застосовано порівняльний метод за критерієм Н-Краскела – Уоллеса. Варто зауважити, що змінна “Вертикальна інституційна довіра” – це зворотна шкала, що було враховано в процедурі інтерпретації отриманих результатів таким чином: що більший показник за цією змінною, то нижчий рівень довіри виявлено, і навпаки.

Диференціація отриманих результатів щодо рівня довіри до ключових інститутів політичної влади в різних групах респондентів здійснювалася за проміжною змінною “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (досліджуваним пропонувалися такі варіанти відповіді: (1) “З перших днів війни я перебуваю на території України”, (2) “Я перебуваю в Україні, але вимушено переселилася на безпечну територію”, (3) “Я певний час перебував(ла) за кордоном, але повернулася в Україну”, (4) “Я перебуваю за кордоном, але планую повернутися в Україну за певних умов”, (5) “Я перебуваю за кордоном і не планую повертатися в Україну” і (6) “Я перебуваю за кордоном, але ще остаточно не визначилася з намірами (повернутися чи залишитися)”, що надалі використовувалися нами як номінальні градації цієї змінної). Статистично значущі відмінності у вибірці виявлено за такими компонентами, як-от: “Довіра / Уряд України (Кабінет Міністрів)”, “Довіра / Верховна Рада України”, “Довіра / Президент України (Верховний Головнокомандувач)”, “Довіра / Головнокомандувач ЗСУ”, “Довіра / Судова система України”, “Довіра / Обласна військова адміністрація”, “Довіра / Місцева (міська/сільська) адміністрація”, “Довіра / Голова обласної військової адміністрації”, “Довіра / Міський/сільський голова”, “Довіра / Національна поліція України”, “Довіра / Організації громадянського суспільства” ($p < 0,001$) (табл. 1).

Згідно з отриманими даними (рис. 1), до *Уряду України (Кабінету Міністрів)* найвищий рівень довіри у респондентів, що перебувають в Україні, але вимушено переселилися на безпечну територію ($Me_2=152,50$). Дещо нижчий рівень довіри виявлено у тих, хто з перших днів війни перебуває на території України ($Me_1=542,90$), і в тих, хто певний час перебував за кордоном, але повернувся в Україну ($Me_3=689,93$). Респонденти, які планують повернутися в Україну, показують помірний рівень довіри до Кабміну, зокрема ті, хто перебуває за кордоном ($Me_4=500,83$ для тих, хто планує повернутися, і $Me_6=731,27$ для тих, хто ще не визначився). Низький рівень довіри відзначається у респондентів, які не планують повернення в Україну ($Me_5=814,33$).

Таблиця 1

Відмінності у прояві показників інституційної довіри залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Test Statistics^{a,b}

	Довіра/Уряд України (Кабінет Міністрів)	Довіра/Верховна Рада України	Довіра/Політичні партії України	Довіра/Президент України (Верховний Головнокомандувач)	Довіра/Головнокомандувач ЗСУ	Довіра/Судова система України	Довіра/Обласна військова адміністрація	Довіра/місцева (міська/сільська) адміністрація	Довіра/Голова обласної військової адміністрації	Довіра/Міський/сільський голова	Довіра/Національна поліція України	Довіра/Організації громадянського суспільства
Chi-Square	67,790	29,327	20,855	27,195	42,312	102,302	115,271	85,983	117,498	80,003	96,962	156,862
df	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Asymp . Sig.	,000	,000	,001	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000	,000

Примітка: а. Kruskal Wallis Test;

б. Grouping Variable: Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує: (1), (2), (3), (4), (5), (6)

Рис. 1. Рівень довіри до Уряду України (Кабінету Міністрів) у групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Що ж до довіри респондентів до *Верховної Ради України*, то тут виявлено схожі тенденції з Кабміном (рис. 2), але з дещо вищими показниками серед респондентів, які перебувають в Україні ($Me_1=554,90$), і тих, що повернулися з-за кордону ($Me_3=564,79$). Низький рівень довіри спостерігається у тих, хто не планує повернення в Україну ($Me_5=738,00$), або у тих, хто перебуває за кордоном, але ще остаточно не визначився щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=662,50$). Середні показники довіри до Верховної Ради виявлено у респондентів, які перебувають в Україні, але вимушено переселилися на безпечну територію ($Me_2=468,50$), і в тих, які перебувають за кордоном, але планують повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=409,83$).

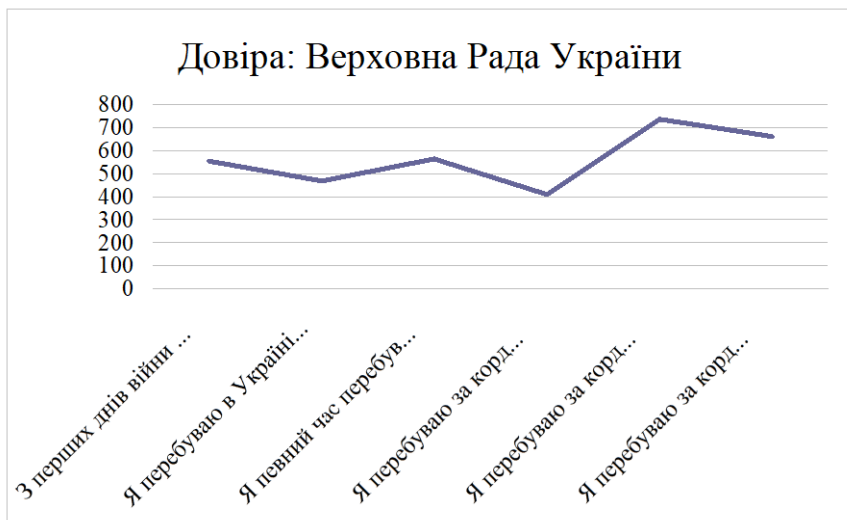

Рис. 2. Рівень довіри до Верховної Ради України в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Як видно з рисунка 3, до *політичних партій України* респонденти, що перебувають в Україні, демонструють вищий рівень довіри ($Me_1=553,84$), тоді як респонденти, що перебувають за кордоном і не планують повернення, мають значно нижчі показники довіри ($Me_5=714,50$). Проте найбільше політичним партіям довіряють ті респонденти, які перебувають в Україні, але вимушено переселилися на безпечну територію ($Me_2=434,50$). Подібними до зазначених першими є показники рівня довіри до політичних партій України серед тих, хто певний час перебував за кордоном, але повернувся в Україну ($Me_3=541,93$), і тих, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=523,17$). Дещо менше партіям довіряють ті, хто перебуває за кордоном, але ще остаточно не визначився із намірами (повернутися чи залишитися) ($Me_6=666,50$).

Рис. 3. Рівень довіри до політичних партій України в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Отримані результати (рис. 4) свідчать про те, що *Президенту України (Верховному Головнокомандувачу)* найбільше довіряють ті, хто перебуває за кордоном і не планує повертатися в Україну ($Me_5=478,17$). Найменше – ті, хто перебуває за кордоном, але ще остаточно не визначився щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=747,73$), і ті, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=734,50$). Не дуже довіряють Президенту ті, хто з перших днів війни перебуває на території України ($Me_1=554,86$), і ті, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=585,50$). Посередньо довіряють Президенту ті, хто певний час перебував за кордоном, але повернувся в Україну ($Me_3=664,50$).

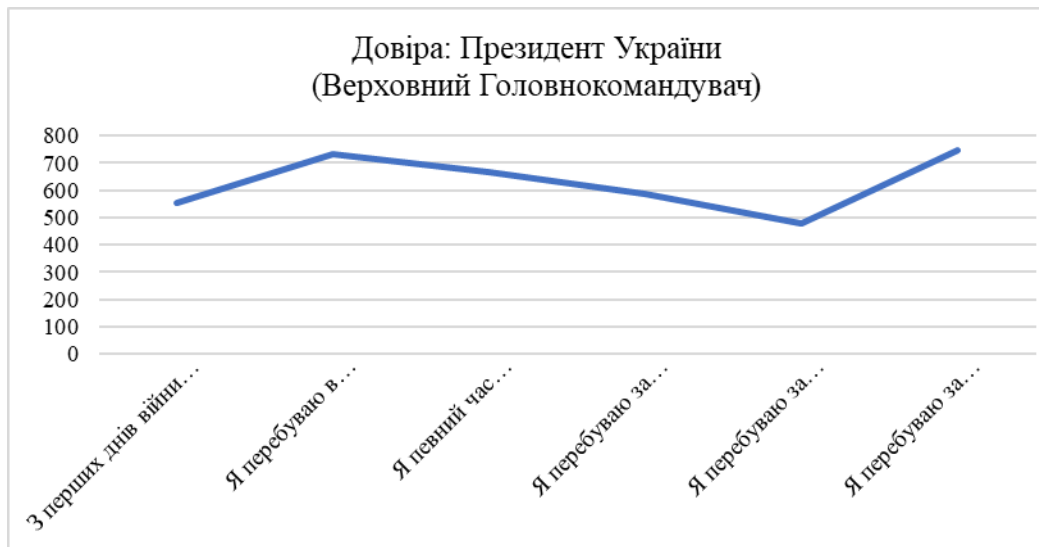

Рис. 4. Рівень довіри до Президента України (Верховного Головнокомандувача) у групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Цікавими виявилися результати щодо рівня довіри респондентів в Україні і за кордоном до *Головнокомандувача ЗСУ* (рис. 5). Найвищий рівень довіри спостерігається серед тих, хто перебуває за кордоном і не планує повертатися в Україну ($Me_4=481,33$). Це свідчить про те, що мігранти без намірів повернутися додому найбільше довіряють Головнокомандувачу. Найнижчий рівень довіри виявлено серед респондентів, які перебувають в Україні, але вимушено переселилися на безпечну територію ($Me_4=820,50$); серед тих, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=791,27$), і тих, хто повернувся з-за кордону після вимушеної міграції ($Me_2=712,79$). Решта респондентів довіряють Головнокомандувачу ЗСУ на середньому рівні – ідеться про тих, хто з перших днів війни перебуває на території України ($Me_1=551,51$), і тих, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=549,83$).

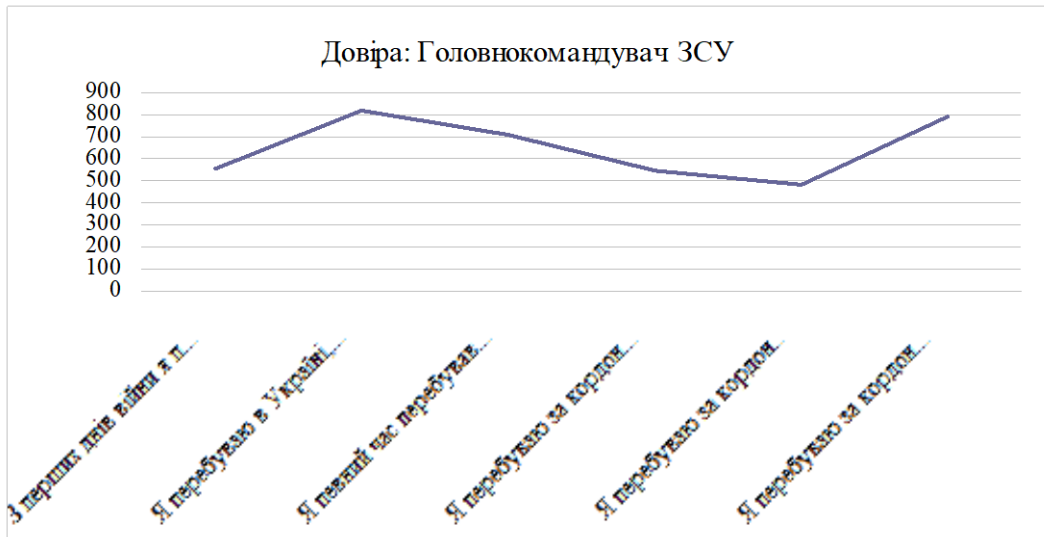

Рис. 5. Рівень довіри до Головнокомандувача ЗСУ в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Судовій системі України (рис. 6) довіряють найбільше ті, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=364,17$). Трохи менше довіри у тих, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=464,50$). Найнижчий рівень довіри виявлено серед респондентів, які перебувають за кордоном і не планують повертатися в Україну ($Me_5=930,50$), і тих, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=723,88$). Відповідно, посередньо довіряють судовій системі ті респонденти, які після міграції повернулися в Україну ($Me_3=548,50$) і ті, які тут перебувають з перших днів війни ($Me_1=543,72$).

Рис. 6. Рівень довіри до Судової системи України в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Результати щодо довіри до *Національної поліції України* (рис. 7) теж демонструють схожі тенденції. Так, найбільше довіряють поліції ті, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=234,50$). Дещо менше – ті, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=498,17$). Середній рівень довіри до Національної поліції виявлено серед респондентів, які з перших днів війни перебувають на території України ($Me_1=543,91$), і ті, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=568,04$). Найменше довіри серед тих, хто певний час перебував за кордоном, але повернувся в Україну ($Me_3=686,50$), і тих, хто перебуває за кордоном і не планує повертатися в Україну ($Me_5=967,17$).

Рис. 7. Рівень довіри до Національної поліції України в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Організаціям громадянського суспільства (рис. 8) суттєво більше порівняно з усіма іншими довіряють ті, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=28,50$). Навпаки, найменше довіри у тих респондентів, які перебувають за кордоном і не планують повертатися в Україну ($Me_5=993,83$), і тих, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=807,88$). Середні показники довіри до організацій громадянського суспільства продемонстрували всі інші категорії респондентів, а саме ті, які: з перших днів війни перебувають на території України ($Me_1=530,66$); перебувають за кордоном, але планують повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=584,50$); певний час перебували за кордоном, але повернулися в Україну ($Me_3=610,79$).

Рис. 8. Рівень довіри до організації громадянського суспільства в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Далі проаналізуємо рівень довіри до *обласних військових адміністрацій* (рис. 9). Найвищий рівень довіри виявлено серед тих, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=406,17$). Найнижчий – серед тих, хто перебуває за кордоном і не планує повертатися в Україну ($Me_5=950,50$). Деяко вищі показники у тих респондентів, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=756,50$). Середні показники довіри до обласної військової адміністрації у тих, хто з перших днів війни перебуває на території України ($Me_1=536,75$); у тих, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=520,50$), і трохи нижчі – у тих, хто певний час перебував за кордоном, але повернувся в Україну ($Me_3=651,64$).

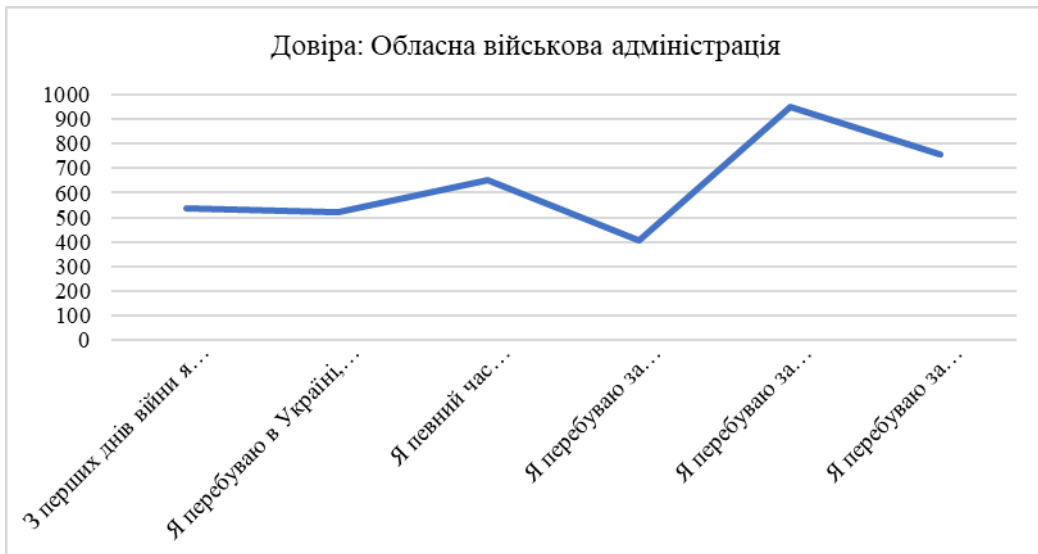

Рис. 9. Рівень довіри до обласної військової адміністрації в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Найвищий рівень довіри до Голови обласної військової адміністрації (рис. 1) виявлено серед респондентів, які перебувають за кордоном, але планують повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=436,50$). Середній рівень притаманний трьом групам респондентів: тим, які з перших днів війни перебувають на території України ($Me_1=538,03$); перебувають в Україні, але вимушено переселилися на безпечну територію ($Me_2=572,50$); певний час перебували за кордоном, але повернулися в Україну ($Me_3=572,50$). Найменше довіряють ті респонденти, які перебувають за кордоном і не планують повертатися в Україну ($Me_5=980,50$). А з невеликим відривом – ті, які перебувають за кордоном, але ще остаточно не визначилися щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=572,50$).

Рис. 10. Рівень довіри до Голови обласної військової адміністрації в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Рівень довіри до *місцевої (міської/сільської) адміністрації* в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” дещо схожий до ситуації довіри до Національної поліції (рис. 11). Так, найбільше місцевій адміністрації довіряють ті, хто перебуває в країні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=226,50$). Дещо вищий рівень довіри виявлено серед тих, хто перебуває за кордоном, але планує повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=421,50$). Серед тих, хто з перших днів війни перебуває в Україні ($Me_1=546,21$), і тих, хто повернувся з міграції, довіра до місцевої адміністрації перебуває на середньому рівні ($Me_3=566,79$), так само як і серед тих, хто перебуває за кордоном, але ще остаточно не визначився з намірами (повернутися чи залишитися) ($Me_6=660,96$). Найменше довіряють місцевій владі ті респонденти, які перебувають за кордоном і не планують повертатися в Україну ($Me_5=928,67$).

Рис. 11. Рівень довіри до місцевої (міської/сільської) адміністрації в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

І, нарешті, охарактеризуймо рівень довіри в групах респондентів до *сільського/міського голови*. Найбільше місцевому керівнику довіряють три категорії респондентів: ті, які з перших днів війни перебувають на території України ($Me_1=540,38$); ті, які перебувають за кордоном, але планують повернутися в Україну за певних умов ($Me_4=570,17$), і ті, які певний час перебували за кордоном, але повернулися в Україну ($Me_3=581,07$). Дещо менше, але однаково довіряють місцевому голові ті, хто перебуває в Україні, але вимушено переселився на безпечну територію ($Me_2=646,50$), і ті, хто перебуває за кордоном, але ще остаточно не визначився щодо намірів (повернутися чи залишитися) ($Me_6=656,81$). Найнижчий рівень довіри у тих, хто перебуває за кордоном і не планує повертатися в Україну ($Me_5=933,67$).

Рис. 12. Рівень довіри до міського/сільського голови в групах респондентів залежно від проміжної змінної “Вкажіть, який тип поведінки Вас характеризує” (n=1128)

Отже, з огляду на отримані результати маємо підстави говорити про вплив місцезнаходження (типу поведінки в умовах війни) респондентів на інституційну вертикальну довіру. Зокрема, респонденти, які перебувають в Україні, а саме ті, хто був змушений переселитися в безпечні райони, демонструють значно вищий рівень довіри до державних інститутів. Це свідчить про важливість підтримки та стабільності цих інститутів для внутрішньо переміщених осіб. З іншого боку, респонденти, що перебувають за кордоном, особливо ті, хто не планує повернення, мають значно нижчий рівень довіри до українських органів влади. Головнокомандувач ЗСУ і Президент України мають високий рівень довіри серед громадян, які перебувають на безпечних територіях або повернулися в Україну. Це може свідчити про те, що військове і політичне керівництво країни вони сприймають як основні стовпи стабільності в умовах війни. Довіра до політичних партій і Верховної Ради є значно нижчою, що відображає політичну поляризацію в українському суспільстві і певною мірою розчарування щодо політичного класу серед деяких груп громадян, особливо серед тих, хто перебуває за кордоном. Місцеві органи влади і судова система демонструють більшу довіру серед тих, хто перебуває на території

України, що свідчить про важливість локальних рішень і вчасної допомоги в кризових ситуаціях.

Узагальнюючи представлені результати емпіричного дослідження особливостей вертикальної інституційної довіри (довіри до різних державних і суспільних інститутів) під час війни в різних групах респондентів, що перебувають в Україні і за кордоном, можна зробити кілька важливих **висновків**, що вказують на особливості соціальних настроїв і ставлення до органів влади серед різних груп населення:

1. Усі групи респондентів незалежно від того, перебувають вони в Україні чи за кордоном, зазвичай проявляють найбільше довіри до таких інститутів, як Президент України і Головнокомандувач ЗСУ. Це свідчить про сильну підтримку ключових осіб, що відповідають за безпеку та оборону країни. Зокрема, серед респондентів, які перебувають в Україні, рівень довіри до цих інститутів високий і стабільний. Це засвідчує значний авторитет серед громадян, які перебувають в Україні в умовах війни.

2. Респонденти, які перебувають за кордоном, демонструють значно нижчий рівень довіри до більшості інститутів, зокрема до Уряду України, Верховної Ради України та політичних партій України. Серед тих, хто виїхав за кордон і не планує повертатися, довіра є однією з найнижчих. Це може свідчити про відчуття віддаленості від основних політичних процесів в Україні або недовіру до тих, хто залишився при владі в умовах війни.

3. Найвищий рівень довіри серед респондентів за кордоном спостерігається серед тих, хто планує повернутися в Україну за певних умов. Це може свідчити про те, що ці респонденти зберігають надію на позитивні зміни в Україні і готові повернутися, коли ситуація поліпшиться.

4. Судова система України і місцеві органи влади (включно з обласними адміністраціями та місцевими головами) отримують значно менший рівень довіри, особливо серед респондентів за кордоном, що не планують повернення. Це може свідчити про відчуття бездіяльності або неефективності цих інститутів у контексті війни, коли потреби населення у швидких і справедливих рішеннях є критичними. Респонденти, які виїхали за кордон, можливо, вважають, що місцеві органи не здатні ефективно вирішувати кризові ситуації.

5. Респонденти, що перебувають за кордоном і не планують повернення в Україну, демонструють значну довіру до організацій громадянського суспільства. Це, найімовірніше, говорить про те, що вони сприймають громадські організації, на відміну від державних інститутів,

як більш гнучкі і здатні оперативно реагувати на потреби громадян у кризових умовах.

Загалом можна констатувати такі особливості соціальних настроїв і ставлення до владних інституцій серед різних груп населення: *не надто стабільне відчуття підтримки з боку державних інститутів, потреба і важливість політичних змін, значуща позитивна роль громадянського суспільства в контексті досягнення СС.*

Як завдання, що можуть лягти в основу подальших пошуків шляхів і способів досягнення й підтримання СС в умовах війни та повоєнного часу, можна виокремити такі: *посилення інституційної довіри* (для підвищення рівня довіри до державних інститутів варто зосередитися на посиленні комунікації з громадянами, забезпеченні прозорості в діяльності уряду та політичних партій, що передбачає швидку та ефективну реакцію на потреби різних груп населення, зокрема внутрішньо переміщених осіб); *поліпшення роботи місцевих адміністрацій* (щоб зменшити недовіру до місцевих органів влади, потрібно забезпечити їхню більшу ефективність у кризових умовах, а також активніше залучати громадян до процесу ухвалення рішень); *залучення громадянського суспільства* (подальше посилення взаємодії між державними інститутами і громадянським суспільством дасть змогу більш ефективно вирішувати нагальні проблеми, що сприятиме стабілізації соціального клімату в Україні).

Перспективи подальших досліджень особливостей інституційної довіри зокрема і психологічного образу влади в цілому серед респондентів, які стали вимушеними переселенцями в Україні або виїхали за кордон: *поліпшення комунікації та підвищення довіри до політичних і судових інститутів серед громадян, які перебувають за кордоном* (оскільки це може бути фактором їхнього бажання повернутися); *збереження і посилення довіри до військового та політичного керівництва, зокрема до Головнокомандувача ЗСУ і Президента України* (варто приділити увагу пошуку шляхів забезпечення стабільності та підтримки внутрішньо переміщених осіб); *зниження рівня недовіри до органів місцевого управління шляхом підвищення їхньої ефективності в кризових ситуаціях, а також забезпечення справедливості в судовій системі* (варто дослідити як важливі аспекти для громадян, які перебувають за кордоном).

Список використаних джерел

- Васютинський, В. (2005) *Інтераційна психологія влади*. Київ.
- Banting, K., & Kymlicka, W. (2017). Introduction: The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies. In K. Banting & W. Kymlicka (Eds.), *The Strains of Commitment* (pp. 1–58). Oxford University Press. Retrieved

from <https://www.researchgate.net/publication/314460671> The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies

Brunkhorst, H. (2005). *Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community*. MIT Press. Retrieved

from <https://www.researchgate.net/publication/262907398> Solidarity From Civic Friendship to a Global Legal Community CambridgeLondon MIT Press 2005

Domurath, I. (2013). The three dimensions of solidarity in the eu legal order: Limits of the judicial and legal approach. *European Integration*, 35(4), 459–475. <https://www.researchgate.net/publication/241709851> The Three Dimensions of Solidarity in the EU Legal Order Limits of the Judicial and Legal Approach

Durkheim, E. (1893). *The division of labor in society*. New York: Simon & Schuster. Retrieved

from <http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Durkheim/Division%20of%20Labor%20Final%20Version.pdf>

Ferrera, M., & Burelli, C. (2019). Cross-national solidarity and political sustainability in the EU after the crisis. *Journal of Common Market Studies*, 57(1), 94–110. doi: doi/abs/10.1111/jcms.12812

Haslanger, S. (2017, June). Culture and Critique. *Aristotelian Society Supplementary*, Vol. 91, Is. 1, 149–173. doi: doi.org/10.1093/arisup/akx001

Hayward, C. R. (2017). Responsibility and ignorance: On dismantling structural injustice. *The Journal of Politics*, 79(2), 396–408. doi: doi.org/10.1086/688355

Hilpold, P. (2015). Understanding solidarity within EU law: An analysis of the 'islands of solidarity' with particular regard to monetary union. *Yearbook of European Law*, 34(1), 257–285. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2599725

Küçük, E. (2016). Solidarity in EU law. An elusive political statement or a legal principle with substance? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 23(6), 965–983. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/313944490> Solidarity in EU Law An Elusive Political Statement or a Legal Principle with Substance

Stjernø, S. (2005). *Solidarity in Europe. The History of an Idea*. Cambridge University Press. Retrieved

from <https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/abs/solidarity-in-europe-the-history-of-an-idea/C41EF86040FD7735EBC0DA12BA54DBCC>

Subašić, E., Reynolds, K. J., & Turner, J. C. (2008). The political solidarity model of social change: Dynamics of self-categorization in intergroup power relations. *Personality and Social Psychology Review*, 12(4), 330–352. doi: doi.org/10.1177/1088868308323223

Trein, P. (2020). Federal dynamics, solidarity, and European Union politics. *Journal of European Public Policy*, 27(7), 977–994. Retrieved from <https://www.researchgate.net/publication/334374795> Federal dynamics solidarity and European Union crisis politics

Zheng, R. (2023). Reconceptualizing solidarity as power from below. *Philosophical Studies*, 180, 893–917 doi: doi.org/10.1007/s11098-022-01845-y

References

- Banting, K., & Kymlicka, W. (2017). Introduction: The Political Sources of Solidarity in Diverse Societies. In K. Banting & W. Kymlicka (Eds.), *The Strains of Commitment* (pp. 1–58). Oxford University Press. Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/314460671_The_Political_Sources_of_Solidarity_in_Diverse_Societies_\(in_English\)](https://www.researchgate.net/publication/314460671_The_Political_Sources_of_Solidarity_in_Diverse_Societies_(in_English))
- Brunkhorst, H. (2005). *Solidarity: From Civic Friendship to a Global Legal Community*. MIT Press. Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/262907398_Solidarity_From_Civic_Friendship_to_a_Global_Legal_Community_CambridgeLondon_MIT_Press_2005_\(in_English\)](https://www.researchgate.net/publication/262907398_Solidarity_From_Civic_Friendship_to_a_Global_Legal_Community_CambridgeLondon_MIT_Press_2005_(in_English))
- Domurath, I. (2013). The three dimensions of solidarity in the eu legal order: Limits of the judicial and legal approach. *European Integration*, 35(4), 459–475. Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/241709851_The_Three_Dimensions_of_Solidarity_in_the_EU_Legal_Order_Limits_of_the_Judicial_and_Legal_Approach_\(in_English\)](https://www.researchgate.net/publication/241709851_The_Three_Dimensions_of_Solidarity_in_the_EU_Legal_Order_Limits_of_the_Judicial_and_Legal_Approach_(in_English))
- Durkheim, E. (1893). *The division of labor in society*. New York: Simon & Schuster. Retrieved from [http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Durkheim/Division%20of%20Labor%20Final%20Version.pdf_\(in_English\)](http://fs2.american.edu/dfagel/www/Class%20Readings/Durkheim/Division%20of%20Labor%20Final%20Version.pdf_(in_English))
- Ferrera, M., & Burelli, C. (2019). Cross-national solidarity and political sustainability in the EU after the crisis. *Journal of Common Market Studies*, 57(1), 94–110. doi: doi/abs/10.1111/jcms.12812 [\(in English\)](#)
- Haslanger, S. (2017, June). Culture and Critique. *Aristotelian Society Supplementary*, Vol. 91, Is. 1, 149–173. doi: doi.org/10.1093/arisup/akx001 [\(in English\)](#)
- Hayward, C. R. (2017). Responsibility and ignorance: On dismantling structural injustice. *The Journal of Politics*, 79(2), 396–408. doi: doi.org/10.1086/688355 [\(in English\)](#)
- Hilpold, P. (2015). Understanding solidarity within EU law: An analysis of the 'islands of solidarity' with particular regard to monetary union. *Yearbook of European Law*, 34(1), 257–285. Retrieved from [https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2599725_\(in_English\)](https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2599725_(in_English))
- Küçük, E. (2016). Solidarity in EU law. An elusive political statement or a legal principle with substance? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 23(6), 965–983. Retrieved from [https://www.researchgate.net/publication/313944490_Solidarity_in_EU_Law_An_Elusive_Political_Statement_or_a_Legal_Principle_with_Substance_\(in_English\)](https://www.researchgate.net/publication/313944490_Solidarity_in_EU_Law_An_Elusive_Political_Statement_or_a_Legal_Principle_with_Substance_(in_English))
- Stjernø, S. (2005). Solidarity in Europe. *The History of an Idea*. Cambridge University Press. Retrieved from [https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/abs/solidarity-in-europe-the-history-of-an-idea/C41EF86040FD7735EBC0DA12BA54DBCC_\(in_English\)](https://www.cambridge.org/core/journals/perspectives-on-politics/article/abs/solidarity-in-europe-the-history-of-an-idea/C41EF86040FD7735EBC0DA12BA54DBCC_(in_English))
- Subašić, E., Reynolds, K. J., & Turner, J. C. (2008). The political solidarity model of social change: Dynamics of self-categorization in intergroup power relations.

Personality and Social Psychology Review, 12(4), 330–352. doi: doi.org/10.1177/1088868308323223 ([in English](#))

Trein, P. (2020). Federal dynamics, solidarity, and European Union politics. *Journal of European Public Policy*, 27(7), 977–994. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/334374795_Federal_dynamics_solidarity_and_European_Union_crisis_politics ([in English](#))

Vasyutynskyi, V. (2005). *Interaktsiina psykholohiia vlady* [Interactional Psychology of Power]. Kyiv. (in Ukrainian)

Zheng, R. (2023). Reconceptualizing solidarity as power from below. *Philosophical Studies*, 180, 893–917. doi: doi.org/10.1007/s11098-022-01845-y ([in English](#))